

Bartosz Wiśniewski¹

Konstytucyjne podstawy zasady swobody umów w kontekście różnorodności podmiotów prawa prywatnego

Słowa kluczowe: Swoboda umów, prawo handlowe i gospodarcze, prawo konstytucyjne, podmioty prawa prywatnego, kontrakty

Keywords: freedom of contract, commercial and economic law, constitutional law, private law entities, contracts

Streszczenie

Konstytucja RP nie zawiera przepisu, który wprost kształtowałby swobodę umów jako zasadę prawa niemniej jednak jej konstytucyjne pochodzenie nie budzi wątpliwości. Niniejszy artykuł stanowi próbę ustalenia podstaw zasady swobody umów na gruncie Konstytucji RP oraz wykazania czy podstawy te różnią się od siebie w zależności od podmiotu, któremu ta swoboda przysługuje. W tym celu korzystając z jakościowej metody badań dokonano analizy występujących w doktrynie poglądów. Pozwoliło to na postawienie tezy, że prawodawca szerzej kształtuje podstawy zasady swobody umów dla osób fizycznych niż dla innych typów podmiotów prawa prywatnego. To z kolei zdaniem autora prowadzi do nierówności na gruncie prawa i pozwala na kształtowanie dalej idących ograniczeń zasady swobody umów w stosunku do podmiotów prawa prywatnego innych niż osoby fizyczne.

¹ ORCID ID: 0000-0003-2409-5369, magister, Zakład Prawa Gospodarczego i Handlowego, Instytut Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski. E-mail: 256972@uwr.edu.pl.

Abstract**Constitutional foundations of the principle of freedom of contract in the context of the diversity of private law entities**

The Constitution of the Republic of Poland does not contain a provision that would directly shape the freedom of contract as a rule of law. However, this principle is so important in the private law system that its constitutional origin is beyond doubt. This article is an attempt to establish the foundations of the principle of freedom of contract under the Constitution of the Republic of Poland and to show whether these grounds differ from each other depending on the type of entities that freedom inhere. For this purpose, the views presented in the doctrine were analyzed using the qualitative method. This allowed the thesis that the legislator shapes the foundations of the principle of freedom of contract for natural persons more widely than for other types of private law entities. This, in turn, in the author's opinion, leads to legal inequalities and allows shaping further-reaching restrictions on the principle of freedom of contract in relation to private law entities other than natural persons.

✱

I.

Swoboda umów jako podstawowa zasada prawa cywilnego stanowi filar prawa zobowiązań i ma istotne znaczenie dla systemu prawa prywatnego². Zgodnie z art. 353¹ k.c. strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, o ile jego treść lub cel nie sprzeciwiają się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Prawodawca w art. 353¹ k.c. nie wskazuje kręgu podmiotowego poprzestając na określeniu „strony zawierające umowę”. Kodeks cywilny nie definiuje strony, mimo że w samej tylko księdze pierwszej określenie to występuje ponad siedemdziesiąt razy.

² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne zarys części ogólnej*, Warszawa 2017, s. 33; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne część ogólna*, Warszawa 2011, s. 18; A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 83–85; M. Safjan, [w:] *Prawo Cywilne – część ogólna. System Prawa Cywilnego*, t. 1, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 329–330.

Według słownika języka polskiego stroną jest „każdy z uczestników sporu lub układu”³. Jednocześnie, ilekroć prawodawca chce odróżnić sytuację podmiotów na gruncie prawa, robi to wskazując konkretny typ podmiotu. Przykładem są tu art. 8 § 1 k.c. oraz art. 37 § 1 k.c. mówiące o chwili uzyskania zdolności prawnej przez osobę fizyczną oraz osobowości prawnej przez jednostkę organizacyjną. Wskazana wykładnia prowadzi do wniosku, że stroną na gruncie prawa cywilnego jest każdy typ podmiotu prawa prywatnego scharakteryzowane w art. 1 k.c., art. 8 k.c. w zw. z art. 10 k.c. i art. 11 k.c. oraz art. 33 wraz z art. 33¹ k.c. i w zw. z art. 37 § 1 k.c. Zasada swobody umów na mocy art. 353¹ k.c. obowiązuje więc osoby fizyczne w zakresie w jakim posiadają one zdolność do czynności prawnych oraz osoby prawne i jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną⁴.

Dzięki swobodzie umów podmioty prawa cywilnego mogą tworzyć, zmieniać oraz znosić stosunki na gruncie prawa zobowiązaniowego zgodnie z własną wolą⁵. Zasada swobody umów składa się ze swobody decyzji o zawarciu umowy, wyboru kontrahenta, kształtowaniu treści umowy i stosunku zobowiązaniowego oraz ze swobody wyboru formy zawarcia umowy⁶. Ten ostatni element bywa kontestowany⁷. Do ww. katalogu można włączyć także pochodzącą z prawa procesowego możliwość wyboru prawa właściwego dla kontraktów międzynarodowych, prawo wyboru właściwości miejscowej sądu lub dokonania zapisu na sąd polubowny⁸.

Skutkiem swobody umów jest możliwość tworzenia stosunków zobowiązaniowych w formie umów nazwanych i nienazwanych. Dopuszcza ona także

³ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/strona.html> (30.01.2020).

⁴ M. Pazdan, [w:] *Prawo Cywilne – część ogólna. System Prawa Cywilnego*, t. 1, red. M. Saffian, Warszawa 2012, s. 1021–1027.

⁵ P. Machnikowski, *Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 2–3.

⁶ P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, t. 5, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 522–523; K. Pietrzykowski, W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 134; Uchwała SN z 28 kwietnia 1995 r., III CZP 166/94, OSN 1995, Nr 10 poz. 135.

⁷ Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 100; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, op.cit., s. 33.

⁸ J. Rajski, *Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2002, s. 57–59; K. Bączyk, *Zasada swobody umów w prawie polskim*, Toruń 2002, t. 2, s. 46.

modyfikowanie treści stosunków zobowiązaniowych powstających z innych niż umowa zdarzeń prawnych w drodze kontraktu zawieranego pomiędzy stronami istniejącego zobowiązania. Jednocześnie swoboda umów znajduje szereg ograniczeń prawno-społecznych⁹.

W doktrynie brak jest zgody co do istoty swobody umów. W świetle pierwszego poglądu swobodę umów zalicza się do kategorii kompetencji generalnych, gdzie zawieranie umów kwalifikuje się jako sytuację podmiotu wyznaczaną przez normę prawną bądź ich zespół¹⁰. W świetle tego poglądu swoboda umów jest kompetencją ustanawiania, uchylania i zmieniania obowiązków i uprawnień cywilnoprawnych w drodze umów stworzoną przez normy prawa dla podmiotów cywilnoprawnych¹¹. Źródłem swobody umów w takim ujęciu będą normy powszechnie obowiązujące prawa a nie meta normy wywodzące się z innych niż prawo stanowione systemów norm, które można byłoby uznać za pierwotne czy nadrzędne, takie jak prawo naturalne i godność człowieka¹². W omawianym ujęciu swoboda umów nie będzie zasadą konstytucyjną, czego konsekwencją jest unikanie sformułowania „wolność umów”¹³.

Zgodnie z odrębnym poglądem, termin „wolność umów” jest właściwy w toku rozważań o konstytucyjnych uwarunkowaniach stosunków umownych, gdyż wolności jednostki są pierwotne względem prawa stanowionego, które je wyłącznie potwierdza¹⁴. Dla zwolenników tej koncepcji swoboda umów stanowi zasadę o randze konstytucyjnej¹⁵. Ujmując swobodę umów jako ideę, podnosi się, że czerpie ona źródło w konstytucyjnej proklamacji wolności jednostki i nie ma charakteru normy prawa publicznego. Z drugiej strony jest też zakotwiczona w kategoriach ekonomicznych jako sposób organizowania gospodarki¹⁶.

Swoboda umów jako zasada prawa dotycząca jednostek nie jest wprost sformułowana w żadnym przepisie Konstytucji RP, jednak sam fakt jej kon-

⁹ P. Machnikowski, *Komentarz do art. 353¹ kodeksu cywilnego*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red: E. Gniewek, Legalis 2019.

¹⁰ Z. Radwański, *Teoria...*, s. 94.

¹¹ P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s.540; Z. Radwański, *Teoria...*, s. 94.

¹² Ibidem; J. Podkowik, *Wolność umów i jej ograniczenia w świetle konstytucji RP*, Warszawa 2015, s. 34.

¹³ P. Machnikowski, *Swoboda umów...*, s. 2–4.

¹⁴ J. Podkowik, *op.cit.*, s. 34.

¹⁵ Ibidem, s. 98.

¹⁶ P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 526–527.

stytucyjnego pochodzenia nie jest kwestionowany¹⁷. W doktrynie uznaje się przypadki potwierdzania konstytucyjnego pochodzenia norm niewyraźnych *expressis verbis* w oddzielnej jednostce redakcyjnej Konstytucji RP. Prawa takie muszą zostać wyinterpretowane z kilku przepisów ustawy zasadniczej, czego przykładem jest wolność działalności gospodarczej¹⁸.

Konstytucyjne pochodzenie zasady swobody umów zostało potwierdzone w drodze wykładni prawa dokonanej przez Trybunał Konstytucyjny¹⁹, za czym opowiedziała się doktryna, choć występuje różnica zdań dotycząca katalogu przepisów Konstytucji RP potwierdzających swobodę umów²⁰. Powstaje problem o interpretację jednostki na gruncie Konstytucji RP w kontekście definicji strony w prawie cywilnym, co rodzi pytanie o zakres podmiotowy konstytucyjnego oparcia swobody umów i o wynikające stąd następstwa.

Z uwagi na sposób redakcji norm konstytucyjnych dotyczących praw i wolności jednostek konieczne jest zdefiniowanie wyrażenia „każdy”, bowiem Konstytucja RP nie daje na to odpowiedzi. Zgodnie ze słownikiem języka polskiego przez pojęcie „każdy” rozumie się „zaimek komunikujący, że to, o czym jest mowa w zdaniu, odnosi się do osób, przedmiotów lub zjawisk danej grupy i że nie ma takich, do których by się to nie odnosiło”²¹. W skład semantycznego ujęcia zwrotu „każdy” wchodzi więc wszystkie podmioty prawa prywatnego.

II.

Za konstytucyjną podstawę swobody umów powszechnie uznaje się art. 30 Konstytucji RP stanowiący o godności człowieka, art. 31 ust. 1 i ust. 2 Kon-

¹⁷ P. Machnikowski, *Swoboda umów...*, s. 2; Z. Radwański, *Teoria...*, s. 94; J. Podkowik, *op.cit.*, s. 81 i 98.

¹⁸ J. Podkowik, *op.cit.*, s. 96; Wyrok TK z 19 stycznia 2019 r., SK 35/08, OTK ZU nr 1/A/2010, poz. 2.

¹⁹ Wyroki TK: z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; z 13 września 2005 r., K 38/04, OTK-A 2005, nr 8, poz. 92; z 21 listopada 2005 r. P 10/03, OTK-A 2005, nr 10, poz. 116.

²⁰ R. Trzaskowski, *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych*. Art. 35³ KC, Zakamycze 2005, s. 67–68.; J. Podkowik, *op.cit.*, s. 98–108.

²¹ Zob.: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/každy.html> (1.02.2020).

stytucji RP gwarantujący wolność jednostki oraz art. 22 Konstytucji RP potwierdzający wolność działalności gospodarczej²².

W art. 30 Konstytucji RP potwierdzono, że przyrodzona, niezbywalna i nienaruszalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela a władza tych praw broni. Jednym z wielu następstw prawnych tego przepisu jest szeroka kompetencja stron do kształtowania ich stosunków zobowiązaniowych na gruncie prawa cywilnego²³, jednakże z uwagi na swoją treść, przepis ten odnosi się tylko do osób fizycznych. Ponadto art. 30 stanowi oparcie dla zobowiązań majątkowych i niemajątkowych, mocniej wybrzmiewając w zobowiązaniach niemajątkowych dotyczących natury osoby ludzkiej. Cele tego typu zobowiązań są związane ze sferą osobistą w tym ochroną zdrowia, rozwojem wiedzy i umiejętności zawodowych. Dla umów zawieranych w tych dziedzinach życia art. 30 Konstytucji RP stanowi pierwotną podstawę²⁴.

Konstytucja RP w art. 31 ust. 1 chroni wolność człowieka a ust. 2 tego artykułu nakazuje szanować wolności i prawa innych jednostek. Normy wyrażone w treści tych przepisów kreują wolność jako zasadę konstytucyjną oraz prawo podstawowe każdej jednostki zakorzenione w prawie naturalnym²⁵. O ile treść art. 31 ust. 1 odnosi się do osób fizycznych, o tyle ust. 2 ma szerszy zakres podmiotowy konstytuując istotne ograniczenia w ingerowaniu w wolności i prawa podmiotów. Artykuł 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP ustanawia trzy normy. Pierwsza gwarantuje ochronę prawną wolności człowieka. Wyraża się ona w wolności od nakazów i zakazów zachowań, o ile nie są obowiązkowe w świetle powszechnie obowiązującego prawa²⁶. Norma druga dotyczy poszanowania wolności i praw innych osób. Trzecia norma potwierdza autonomię woli podmiotów prawa, ograniczając ingerencję w nią jedynie do wyjątkowych sytuacji określonych w ustawach²⁷.

²² P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 527; R. Trzaskowski, op.cit., s. 67–69.

²³ Wyrok TK z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; R. Trzaskowski, op.cit., s. 68–70; P. Machnikowski, *Swoboda...*, s. 6–8.

²⁴ P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 526–527.

²⁵ L. Garlicki, *Uwaga 5 do art. 31*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2003, s. 5; J. Podkowik, op.cit. s. 99.

²⁶ Ibidem, s. 99–101; P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 526–527.

²⁷ J. Podkowik, op.cit., s. 99.

Obowiązek poszanowania praw i wolności współgra z wynikającym z art. 83 Konstytucji RP powszechnym obowiązkiem przestrzegania prawa²⁸. Ochrona wolności wyraża się w wertykalnych relacjach pomiędzy państwem a jednostką oraz w horyzontalnych stosunkach pomiędzy podmiotami nadając jej społeczny wymiar. Dlatego wolność jednostki jest określana w relacji do wolności pozostałych jednostek oraz do występującego w danym miejscu systemu społecznego²⁹. Analogicznie postępuje się ze swobodą umów, która podlega wertykalnemu i horyzontalnemu zabezpieczeniu.

Treść art. 31 ust. 1 i ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP dopełniają pozostałe konstytucyjne wolności oraz gwarantują podstawowe prawa jednostki. Sama definicja wolności z nich wynikająca ma autonomiczne znaczenie. Nie można jej utożsamiać z wolnością osobistą z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP, jak i nie jest wypadkową innych wolności konstytucyjnych. Artykuł 31 ust. 1 i ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP jest więc źródłem nienazwanych wolności podlegających ochronie konstytucyjnej, gdyż w jego zakres wchodzi wszelkie wolności niewyrażone wprost w Konstytucji RP, które można przypisać człowiekowi zgodnie ze społecznie przyjętą aksjologią znajdującą wyraz w ustawie zasadniczej³⁰.

Wolność w ujęciu art. 31 ust. 1 i ust. 2 zd. 2 Konstytucji RP umożliwia nawiązywanie współpracy ekonomicznej i zawodowej zmierzającej do osiągnięcia wspólnych i indywidualnych celów³¹ przez co może zaistnieć wyłącznie w sytuacji, w której podmioty mają prawo do kształtowania swojej sytuacji w dogodny dla siebie sposób zawierając umowy wyrażające ich autonomiczną wolę³². Jednocześnie zakaz zmuszania jednostek do zachowań nienakazanych przez prawo potwierdza istnienie swobody decyzji o zawarciu umowy, wyborze kontrahenta i treści poszczególnych zobowiązań stron³³.

Swoboda umów jako taka czerpie więc swoje główne źródło w wolności definiowanej przez normy wyrażone w art. 30, art. 31 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji RP, co podziela Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 29 kwietnia 2004 r.

²⁸ Ibidem, s. 100.

²⁹ Ibidem; J.S. Mill, *O wolności*, Warszawa 1999, s. 128.

³⁰ L. Garlicki, *Uwaga 7 do art. 31 [w:] Konstytucja...*, s. 7; J. Podkowiak, op.cit., s. 100.

³¹ J. Podkowiak, op.cit., s. 101.

³² Ibidem, s. 101–102.

³³ Ibidem, s.102; Wyrok TK z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33.

w sprawie o sygn. akt SK 24/02, gdzie wskazuje, iż z art. 30 oraz art. 31 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji RP „w sposób najpełniejszy wynika, że nie wolno nikogo zmuszać do zawarcia umowy lub zakazywać mu zawarcia umowy, ani zmuszać do wyboru określonego kontrahenta, ani narzucać mu jej konkretnych postanowień, o ile przepisy prawa nie stanowią inaczej”. Zasada swobody umów winna być więc analizowana w odniesieniu do zasady ochrony wolności człowieka i zakazu zmuszania jednostki do czynienia tego, czego prawo jej nie nakazuje. Jednocześnie z gwarancji ochrony wolności człowieka wynika obowiązek poszanowania tej wolności spoczywający na wszystkich podmiotach prawa³⁴.

Niemniej jednak, mimo że art. 30 oraz art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP łącznie stanowią główny fundament swobody umów, to z uwagi na użyte w ich treści sformułowania odmiennie kształtują sytuację prawną różnych typów podmiotów. Treść tych przepisów ogranicza wynikające z nich prawa wyłącznie do osób fizycznych, osłabiając swobodę umów przysługującą jednostkom organizacyjnym. To może prowadzić do kreowania ograniczeń swobody umów w stosunku do tych podmiotów w przypadku, gdy treść umowy dotyczyłaby regulacji omawianych przepisów.

Konstytucja RP w art. 20 i art. 22 stanowi podstawę zasady swobody działalności gospodarczej, co potwierdza Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 14 czerwca 2004 r., SK 21/03 oraz przedstawiciele nauki³⁵. Działalność gospodarcza zgodnie z art. 3 ustawy z 6 marca 2018 r. prawo przedsiębiorców to zorganizowana działalność zarobkowa wykonywana we własnym imieniu w sposób ciągły. Jednocześnie art. 2 i art. 4 tej ustawy wskazują, że wykonywać mogą ją podmioty prawa prywatnego. Wskazana zasada składa się z wolności podejmowania, wykonywania oraz organizowania działalności gospodarczej. Swoboda ta jest związana z autonomią woli podmiotów decydujących o podjęciu działalności i o jej kształcie³⁶. Tym samym władza publiczna i pozostałe podmioty prawa

³⁴ Wyrok TK z 29 kwietnia 2004 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 526–527.

³⁵ M. Szydło, *Wolność działalności gospodarczej jako prawo podstawowe*, Bydgoszcz 2011, s. 53–54.

³⁶ S. Biernat, K. Wasilewski, *Ustawa o działalności gospodarczej. Komentarz*, Kraków 1997, s. 25; J. Podkowik, *op.cit.*, s.103.

mają obowiązek powstrzymać się od bezprawnej ingerencji w sferę związaną z działalnością danej osoby³⁷. Dotyczy to zwłaszcza wolności kontraktowania, bez której swoboda działalności gospodarczej nie mogłaby zostać zrealizowana³⁸. Ze swej natury art. 20 i art. 22 Konstytucji RP odnoszą się przede wszystkim do umów handlowych mających profesjonalny charakter³⁹, zaś na zakres autonomii stron oddziaływać może zróżnicowanie siły ekonomicznej stron, praktyka stosowania umów adhezyjnych i ograniczenia wynikające z przepisów prawa.

Konstytucyjne podstawy swobody umów dla wszystkich podmiotów prawa prywatnego z art. 20 oraz 22 Konstytucji RP wyciąga również Trybunał Konstytucyjny podnosząc, iż stanowi ona składnik wolności gospodarczej⁴⁰. Sam art. 20 Konstytucji RP ustanawiający społeczną gospodarkę rynkową jako podstawę ustroju gospodarczego Polski opiera ją na wolności działalności gospodarczej i własności prywatnej⁴¹, co może znaleźć zastosowanie tylko gdy strony umów niezależnie od ich charakteru podmiotowego są uprawnione do tworzenia stosunków zobowiązaniowych zgodnych z ich autonomiczną wolą nieskrępowaną nieproporcjonalną ilością norm imperatywnych⁴².

III.

Zgodnie z treścią art. 47 Konstytucji RP każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Z tego przepisu w szczególności wyprowadza się wolność jednostki do decydowania o własnej sytuacji oraz prawną ochrona ww. wartości⁴³. Ochrona ta wyraża się w formie pozytywnej jako zapewnienie wspomnianej wolności oraz negatywnej jako kierowany do wszystkich

³⁷ J. Podkowiak, op.cit., s.103.

³⁸ Ibidem, s. 103.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Wyrok TK z 13 września 2005 r., K 38/04, Legalis, nr 70398.

⁴¹ Wyroki TK: z 29 kwietnia 2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 33; z 7 maja 2001 r., K 19/00, OTK 2001, nr 4, poz. 82.

⁴² P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 526–527.

⁴³ J. Podkowiak, op.cit., s. 107.

podmiotów trzecich zakaz jej nieproporcjonalnego naruszenia⁴⁴. Przepis ten odnosi się do wszystkich podmiotów prawa z zachowaniem różnic wynikających z ich cech.

Przez pojęcie życia osobistego rozumie się wszelkie sfery ludzkiej aktywności a treść prawa do decydowania o nich wyrażona w art. 47 Konstytucji RP sprowadza się do możliwości podejmowania przez jednostkę działań obiektywnie dla niej korzystnych jak i niekorzystnych, stosownie do woli podmiotu. Możliwość decydowania o własnych sprawach oraz skorelowany z nią zakaz przymuszania do podjęcia działań nienakazanych przez prawo stanowi istotę zawierania umów. Przez to w treści art. 47 Konstytucji RP zawiera się zasada swobody umów jako wyraz woli jednostek w sferze ich życia osobistego⁴⁵.

Artykuł 64 Konstytucji RP wspólnie z art. 20 oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji RP wyrażają zasadę ochrony prawa własności. W myśl art. 64 ust. 1–2 Konstytucji RP, każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo do dziedziczenia⁴⁶. Z uwagi na użycie zwrotu „każdy”, przepis ten dotyczy wszystkich podmiotów prawa. Normy ujęte w przepisie wyrażają wolność nabywania, zachowania i dysponowania mieniem. Ochrona własności wyraża się w aspekcie zachowawczym zabezpieczając prawnie mienie przed utratą oraz w sferze instytucjonalnej poprzez mechanizmy zapewniające korzystanie z praw majątkowych⁴⁷. Własność w znaczeniu konstytucyjnym nie jest synonimem mienia i zgodnie z cywilistycznym ujęciem stanowi najszerszą formą korzystania z rzeczy i praw o charakterze ekonomicznym⁴⁸. Na treść prawa własności składa się korzystanie, posiadanie, nabywanie, rozporządzanie rzeczą oraz pobieranie pożytków i innych dochodów z rzeczy. W skład innych praw majątkowe zalicza się ograniczone prawa rzeczowe i obligacyjne

⁴⁴ Ibidem, s. 107.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Wyrok TK z 2 stycznia 2000 r., P 11/98, OTK ZU nr 1/2000, poz. 3 z 2001 r.; S. Jarosz-Zukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003, s. 32.

⁴⁷ K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności majątkowej koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnienie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013, s. 148; J. Podkowik, op.cit., s. 104.

⁴⁸ T. Dybowski, *Ochrona prawa własności na tle konstytucyjnej koncepcji źródeł prawa w orzecznictwie TK* [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, red. F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001, s. 111; J. Podkowik, op.cit., s. 105.

prawa majątkowe obciążające przedmiot prawa własności. Są one zakresowo węższe od prawa własności i zawierają jedynie niektóre z jego składników⁴⁹ ale podlegają analogicznej do prawa własności ochronie⁵⁰. Warunkiem korzystania z ww. praw w sferze majątkowej jest istnienie swobody umów wyrażającej się w kontraktach, w których podstawowym elementem zobowiązania jest powstanie, ustanie lub przeniesienie prawa majątkowego⁵¹.

Swobodę umów potwierdza też art. 52 Konstytucji RP gwarantujący każdemu podmiotowi wolność poruszania się, wyboru miejsca zamieszkania i pobytu⁵². Pozwala on na swobodną zmianę lokalizacji jednostek w tym ich siedziby, o ile cel zmiany jest zgodny z prawem⁵³. Wolność ta naturalnie realizowana będzie poprzez zawieranie umów.

Konstytucja RP zakazuje cenzury i statuuje wolność słowa jako prawo do wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54). W całości odnosi się do osób fizycznych, zaś do jednostek organizacyjnych w zakresie ich prawa do wymiany informacji. Trybunał Konstytucyjny potwierdza, że wolność słowa i wymiany informacji obejmuje wszystkie sfery aktywności jednostki⁵⁴, w tym też ekonomiczne. Dzięki temu art. 54 Konstytucji RP pozwala zawierać zobowiązania z wykorzystaniem swobody umów, przy czym największe znaczenie ma przy kontraktach, których przedmiot dotyczy uzyskiwania lub przetwarzania informacji.

Artykuł 65 Konstytucji RP chroni pracę człowieka definiowaną jako wykonywanie zawodu będące podstawą działalności ekonomicznej. Potwierdza on wolność wyboru i wykonywania pracy, zakazując nakładania obowiązku świadczenia pracy⁵⁵. Przepis ten statuuje wolności pracowników nakładając obowiązki na państwo i pracodawców, w tym jednostki organizacyjne. Tym

⁴⁹ Wyroki TK: z 30 października 2001 r., K 33/00, Legalis nr 50917; z 14 lutego 2012 r., P 17/10, Legalis nr 423627; z 19 czerwca 2012 r. P 27/10, Legalis nr 486528.

⁵⁰ J. Podkowik, op.cit., s. 105.

⁵¹ Ibidem, s. 106–107.

⁵² P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 528.

⁵³ M. Sajfian, L. Bosek, *komentarz do art. 52 Konstytucji RP* [w:] *Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1–86*, red: M. Sajfian, L. Bosek, Legalis 2016.

⁵⁴ Wyroki TK: z 12 maja 2008 r., SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57; z 14 grudnia 2011 r., SK 42/09, OTK-A 2011, nr 10, poz. 118.

⁵⁵ M. Sajfian, L. Bosek, *Komentarz do art. 65 Konstytucji RP...*, Legalis 2016.

samym art. 65 Konstytucji RP stanowi oparcie dla swobody umów w odniesieniu do osób fizycznych w zakresie dotyczącym ich działalności ekonomicznej i zarobkowej.

Z kolei art. 68 Konstytucji RP wyraża prawo osoby fizycznej do ochrony zdrowia⁵⁶ i ma charakter socjalny⁵⁷. Prawo to jest rodzajem praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych⁵⁸. Jego treścią jest możliwość korzystania przez osoby fizyczne z systemu ochrony zdrowia⁵⁹. W kontekście swobody umów art. 68 Konstytucji RP dotyczy wszystkich typów podmiotów stanowiąc oparcie dla zawieranych pomiędzy nimi umów związanych ze świadczonymi usługami medycznymi i kosmetycznymi.

Prawo do pobierania odpłatnej i darmowej nauki zostało potwierdzone w art. 70 Konstytucji RP⁶⁰. Zakłada on istnienie systemu szkół publicznych i niepublicznych oraz kształtuje zasadę powszechnego i równego dostępu do wykształcenia oraz wolności wyboru form kształcenia⁶¹. Przepis ten pozwala wszystkim podmiotom na podejmowanie inicjatyw oświatowych, których realizacja nie byłaby możliwa bez swobody umów.

Konstytucja zapewnia też wolność twórczości artystycznej, badań naukowych, nauczania oraz korzystania z dóbr kultury (art. 73)⁶². Wolności te nadają podmiotom prawa prywatnego swobodę podejmowania i prowadzenia działalności artystycznej i naukowej, wyboru miejsca i formy jej prowadzenia, określania przedmiotu i zakresu badań, przyjmowania metod działalności twórczej, a także ogłaszania i rozpowszechnianie wyników tych aktywności⁶³. Wolności te korespondują z treścią zasady swobody umów konstytuując jej istnienie w zakresie dotyczącym twórczości.

⁵⁶ Wyroki TK: z 7 stycznia 2004 r., K 14/03, OTK-A 2004, nr 1, poz. 1; z 24 marca 1999 r., K 2/98, OTK 1999, nr 3, poz. 38.

⁵⁷ Wyrok TK z 24 lutego 2004 r., K 54/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 10.

⁵⁸ M. Safjan, L. Bosek, *Komentarz do art. 68 Konstytucji...*, Legalis 2016.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ B. Banaszak, *Konstytucja RP, Komentarz*, Warszawa 2012, s. 415; M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawo konstytucyjne w formie pytań i odpowiedzi*, Wrocław 2003, s. 227.

⁶¹ L. Garlicki, *Artykuł 70*, [w:] *Konstytucja RP Komentarz*, t. 3, red: L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 5.

⁶² P. Machnikowski, [w:] *Prawo zobowiązań...*, s. 528.

⁶³ M. Jabłoński, *Wolności z art. 73 Konstytucji RP*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 565–566.

IV.

Zasada swobody umów ma konstytucyjne podstawy w prawach i wolnościach jednostek. Przepisy, które ją stanowią różnią się zakresami podmiotowymi predestynując osoby fizyczne jako główny adresat wolności i praw. Tym samym, o ile dla jednostek organizacyjnych konstytucyjną podstawę swobody umów odnajduje się w art. 20, art. 22, art. 31 ust. 2, art. 47, art. 52, art. 54, art. 64, art. 68, art. 70 oraz w art. 73 Konstytucji RP, o tyle dla osób fizycznych do tego katalogu należą również art. 30, art. 31 ust. 1 i art. 65 Konstytucji RP.

Dostrzeżona różnica prowadzi do wniosku, że swoboda umów dla jednostek organizacyjnych może podlegać dalej idącym ograniczeniom niżli w przypadku osób fizycznych. Przesłanką pozwalającą na wprowadzanie takich działań może być sytuacja, w której dany stosunek zobowiązaniowy będzie dotyczyć regulacji objętych treścią art. 30, art. 31 ust. 1 lub art. 65 Konstytucji RP.

Przeprowadzane badania otwierają drogę do dokonania analizy innych praw i wolności konstytucyjnych pod kontem ich zakresu podmiotowego oraz wynikających stąd konsekwencji.

Literatura

- Bączyk K., *Zasada swobody umów w prawie polskim*, Toruń 2002.
- Banaszak B., *Konstytucja RP, Komentarz*, Warszawa 2012.
- Biernat S., Wasilewski K., *Ustawa o działalności gospodarczej. Komentarz*, Kraków 1997.
- Dybowski T., *Ochrona prawa własności na tle konstytucyjnej koncepcji źródeł prawa w orzecznictwie TK*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, red. F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001.
- Garlicki L., *Uwaga 5 do art. 31*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. L. Garlicki Warszawa 2003.
- Jabłoński M., S. Jarosz-Żukowska, *Prawo konstytucyjne w formie pytań i odpowiedzi*, Wrocław 2003.
- Jabłoński M., *Wolności z art. 73 Konstytucji RP*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- Jarosz-Żukowska S., *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003.
- Machnikowski P., [w:] *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, t. 5, red. K. Osajda, Warszawa 2019.

- Machnikowski P., *Komentarz do art. 3531 kodeksu cywilnego*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red: E. Gniewek, Warszawa 2019.
- Machnikowski P., *Swoboda umów według art. 3531 KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005.
- Mill J.S., *O wolności*, Warszawa 1999.
- Pazdan M., [w:] *Prawo Cywilne – część ogólna. System Prawa Cywilnego*, t. 1, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Pietrzykowski K., Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2002.
- Podkowik J., *Wolność umów i jej ograniczenia w świetle konstytucji RP*, Warszawa 2015.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne część ogólna*, Warszawa 2011.
- Radwański Z., *Teoria umów*, Warszawa 1977.
- Rajski J., *Prawo o kontraktach w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2002.
- Safjan M. [w:] *Prawo Cywilne – część ogólna. System Prawa Cywilnego*, t. 1, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Sajfian M., Bosek L., [w:] *Konstytucja RP. Tom 1. Komentarz do art. 1–86*, red: M. Sajfian, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Stelmachowski A., *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998.
- Szydło M., *Wolność działalności gospodarczej jako prawo podstawowe*, Bydgoszcz 2011.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne zarys części ogólnej*, Warszawa 2017.
- Zaradkiewicz K., *Instytucjonalizacja wolności majątkowej koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnienie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013.